

**ОПИТ ЗА КАРТОГРАФИРАНЕ НА ХРОНОЛОГИЯТА
В РОМАНА НА ДОСТОЕВСКИ „ИДИОТ“**

Николай Нейчев
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**AN ATTEMPT AT MAPPING THE CHRONOLOGY
IN DOSTOEVSKY’S NOVEL “THE IDIOT”**

Nikolay Neychev
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

This article attempts to reconstruct the chronological sequence (by date) as accurately and in detail as possible in the artistic worldview of *The Idiot*. It proves that Dostoevsky's plot is guided by the Julian, not the Gregorian, calendar system. A successful mapping of the temporal narrative could provide the basis for a further meaningful interpretation of his works, since we assume that the orthodox Holy Day Calendar (and the hagiographic texts in the Menology that are read on a certain date) coincide in some cases with the plot events and can explain the deeper and hidden meaning of the message.

Key words: Dostoevsky, “The Idiot”, temporal mapping, Julian calendar, Gregorian calendar

Основната задача на предлаганото изследване е да се опита да пресъздаде възможно най-точно темпоралната картина на „Идиот“, която в някои от частите си не е лесно да бъде реконструирана и доколкото ни е известно, подобна херменевтична операция досега не е осъществявана в детайли. Смятаме, че успешното „картографиране“ (*mapping*) на хронологичния наратив е от съществено значение и за адекватното *съдържателно* тълкуване на романа, тъй като имаме основание да допуснем, че при Достоевски не съществува случайна датировка, а тя има пряко или косвено отношение към църковния празничен календар. Тоест художественият текст взаимодейства с феномени от духовната история, които насищат външната събитийност на разказа с глъбинна символика. Като начало е важно да уточним след-

ния въпрос: *Коя* календарна система „работи“ в художествения свят на Достоевски: юлианската или григорианската?

Забележка (историческа справка): Православният свят е обхванат от потрес, породен от решението на папа Григорий XIII (1572 – 1585) за въвеждането (чрез папската була „*Inter Gravissimas*“ от 1 март) на нова календарна система, известна като *григориански стил* (влязла в сила от 24 февруари 1582 г.). Според папските учени реформата се налагала поради мнението, че с течение на времето юлианската календарна система изостава от астрономическата, като до времето на приемането на новия календар (XVI в.) разликата е била 10 дена. Папските учени компенсирали това, като автоматично приели 4 октомври 1582 г. (четвъртък) да бъде последван не от 5 октомври (петък), а веднага от 15 октомври (петък). Разликата между юлианския календар (стар стил) и григорианския календар (нов стил) през XVIII век става вече 11 дена, за XIX век – 12 дена. Православният свят е поразен от това механично *прескачане* на дни в богослужебния цикъл и не приема почти двуседмичното унищожаване на службите, защото примерно ако 4 октомври автоматично става 16 октомври, то и службите за 12 дена (за XIX в.) остават *неотслужени* (подробно – вж. Соболев 1991).

Несъмнено Достоевски като откровен противник на всякакви нововъведения, особено в църковното богослужение (вж. Нейчев 2001: 9 – 44), е бил против западноевропейската календарна реформа, която разрушава тази повече от 1000-годишна *икона на времето*. По отношение на календара Достоевски винаги е държал на ясно изразената дистинкция и постоянно нарича стария стил „наш стил“ („наш стиль“, 28, кн. II: 271, 327 и сл.)¹; „наше летоброене“ („нашего счисления“, 29, кн. I: 126) в противовес на чуждия западен календар, който определя като „тукашен стил“ („здешнего стилия“, 28, кн. II: 39). Косвено доказателство за такова отношение е и двойната номерация в писмата му от Западна Европа, където първата дата (т. е. *водещата*) е по стар стил, а втората (в скоби, т. е. *второстепенната*) е по нов стил (срв. напр.: 28, кн. II: 26, 39, 42, 48, 49, 53, 128, 193, 309, 333 и др.; 29,

---

¹ Цитатите от Достоевски са по изданието Ф. М. Достоевский. *Полное собрание сочинений в тридцати томах*. Ленинград: Наука, 1972 – 1990, и се посочват в кръгли скоби с арабски цифри, като първата обозначава тома, втората – страницата. Позоваванията от романа „Идиот“ са по българското издание: Ф. М. Достоевски. *Събрани съчинения в дванадесет тома*. София: Народна култура, 1981 – 1994, т. 6, и ще се дават само с номера на страницата (преводът е на Иван Пауновски). Всички курсиви освен изрично уговорените с (к. а.) са мои – Н. Н.

кн. I: 7, 94, 103, 344 и мн. др.; 29, кн. II: 31, 59, 89, 116 и др.; 30, кн. I: 80, 90, 101, 115, 123 и т. н.). Това потвърждава, че Достоевски постоянно е имал *предвид* и е *отчитал* разликата между юлианския и григорианския стил.

Исходната теза на нашето проучване е, че **всички** календарни дати, които срещаме в творчеството на руския писател, са по стария стил, тъй като в Русия по това време юлианският календар е бил **единственият** както за гражданска, така и за църковна употреба, а основните събития в Петокнижието (с малки изключения) се случват в Русия. Така че при хронологическия анализ намесата под каквато и да било форма на григорианския календар (новия стил) е неуместна.²

² Неотчитането (неразбирането) на календарния проблем може да доведе (и води) до съществени аберации при тълкуването. Например неубедително звучи твърдението на Л. И. Сараскина, когато, реконструирайки художествения календар в романа „Бесове“, заявява: „Интересно е, че Достоевски, който по време на работата си над романа живее в Европа, дава изчислението на времето по новия стил. Докато по стар стил неделята, когато в храма след тържествената проповед изнасят кръста в чест на празника Въздвижение, се пада на 14 септември. Така в художествената хронология на „Бесове“ се съединява православно Въздвижение и неделята в средата на септември по европейски стил“ (Сараскина 1990: 21). В. Захаров, като отбелязва, че „Л. И. Сараскина справедливо отнася действието на романа („Бесове“ – бел. моя, Н. Н.) към 1869 година (което съотнасяне към тази година ни се струва доста насилено, тъй като данните са само косвени – вж. Сараскина 1990: 12 – 13), но, тъй като се позовава на григорианския календар, порешно пресмята, че денят 12 септември се пада в неделя, тъй като според юлианския календар, по който тогава е живяла Русия, неделя се пада не на 12, а на 14 септември“ (Захаров URL). Фактологически погледнато, Л. Сараскина е права, тъй като за 1869 г. 12 септември (нов стил) действително е неделя, както и по стария стил 14 септември също е неделя. Но изследователката фундаментално греша относно „съвместяването“ на двете календарни системи, тъй като с факта, че 12 септември (по н. ст.) и 14 септември (по ст. ст.) се падат в неделя, съвсем не означава, че неделята на 12 септември (н. ст.) следва да се асоциира с празника *Въздвижение*, тъй като той се празнува на 14 септември (по ст. ст.), което съответства на 26 септември (петък) по новия стил (вж. пак там: 21). Но вместо да поправи неточността при Л. Сараскина, В. Захаров изпада в не по-малка погрешност, тъй като, от една страна, разликата между григорианския и юлианския календар през XIX век е не два, а 12 дена, т. е. неделята *не може* „да се премести“ от 12 септември (по григорианския календар) на 14 септември (по юлианския календар), тъй като 12 септември (н. ст.) отговаря на неделя – 31 август (ст. ст.), а 14 септември (ст. ст.) – на петък, 26 септември (н. ст.). Не на последно място, следва да отбележим, че празникът *Въздвижение на честния кръст Господен* винаги се празнува на 14 септември, но не се пада постоянно в неделя, защото е

1. Макротемпоралната граница на романа „Идиот“

Първото нещо, което прави впечатление от гледна точка на времевия аспект, е, че в текста на „Идиот“ *липсва* точното фиксиране на *годината*. Впрочем това не е изолиран случай, тъй като, както е известно, във *всички* големи романи, влизащи в състава на *Петокнижжието*, авторът избягва да отбележи конкретната година, което ни кара да мислим, че или за Достоевски посочването на годината не е от съществено значение (т. е. като излишно ангажиране с конкретен времеви период), или нейното премълчаване е умишлено и преследва някакви други цели. По *косвени* свидетелства коментаторите на романа смятат, че действието в „Идиот“ „започва в сряда на 27 ноември 1867 г.“ (9: 391) и като се пропуска месец декември от същата година и пет месеца от следващата 1868 г. (176), сюжетът се възобновява *в началото на юни* (187) и приключва през *първата половина на юли* (597) 1868 г. Сведенията, които се дават в *Заключението*, стигат *до края на юли* (смъртта на Иполит – 598) и *втората половина на септември* (следствието и присъдата на Рогожин – 597). Поради отсъствието на точен *отправен* темпорален маркер „по-нататъшната съдба“ на Мишкин в швейцарската клиника *няма* точно фиксирана хронология, което прави изрази от рода на „най-малко веднъж на няколко месеца“; „по-късно, след *почти* половин година мълчание“; „от *няколко* месеца“ и пр. (600) без *ясна* времева ориентация.

2. Микротемпорална картина на разказа (*дните на месеца, минутите и часовете на денонощието*)

Тази хронологична реконструкция се оказва значително по-трудна задача. Но макар и трудна, тя не е невъзможна, тъй като в текста съществува един сигурен *отправен времеви ориентир*, който значително облекчава ситуацията. Той е рождената дата на Настася Филиповна – *27 ноември*, която в текста е повторена два пъти (82). Но дали тази дата се пада в *сряда*? На въпроса на генералшата Епанчина: „*Какво* сме днес, *сряда* ли сме?“, дъщеря ѝ Аделаида отговаря: „*Струва* ми се, че е *сряда*, *тата*“, по повод на което майка ѝ заключава: „*Никога* не *знаят* *дните*“ (82). Така тезата, че 27 ноември е *сря-*

неподвижен празник и не е обвързан с ден от седмицата (като например *Възкресение*, който е подвижен празник и винаги се празнува в неделя). Тези неточности съществено компрометират интерпретативните концепции както на Л. Сараскина така и на В. Захаров.

да, е *разколебана* (самият Гаврила Ардалионович, който педантично се ръководи *по датите* и който съобщава тази дата, нито потвърждава, нито отрича, че денят е сряда)³. Смятаме, че това *разколебаване* не е случайно, а напротив – представлява важен наративен похват, който (подобно на *липсващата* в текста *година*) показва, че за писателя (а очевидно и за неговите персонажи) денят от седмицата не е от съществено значение, защото за автора е важно не нещо друго, а именно *календарната дата*.

Разказът за случилото се на 27 ноември включва много събития, описани на стотици страници, заемащи цялата първа част на романа. Но все пак, за да бъдем съвсем точни, към края на текста има сведение, че през нощта на 25/26 ноември княз Мишкин не е спал и „бил много разстроен“ (566), т. е. имаме някакви сведения и за две нощи *преди* началото на разказа. По-нататък се казва, че „два дни“ *след* събитията на 27 ноември (т. е. 28 и 29 ноември) княз Мишкин „побърза да заmine за Москва“ (т. е. заминава на 30 ноември).

Разказът се възобновява след „*точно шест месеца*“ (176) със следните думи:

Беше през *първите дни на юни* и вече *цяла седмица* как времето в Петербург *се задържа* рядко хубаво. (...) Лизавета Прокофиевна *отведнъж* се развълнува и раздвижи; и *два дни не протакаха*, пренесоха се (187).

От приведения цитат става ясно, че Епанчини заминават за Павловск *на втория ден*, след като вече е изминала първата седмица на юни, т. е. – на 9 юни. А княз Мишкин пристига „с *сутрешния* влак от Москва“ в Петербург „на *втория или на третия ден след* заминаването на Епанчини“ (187). Следователно Мишкин пристига на 10 *или 11 юни*⁴ и отсяда в хотел „недалеч от Литейна“. На същия ден – 10/11 юни – той посещава семейството на Лебедев (188 – 200), а след това (вече в *дванадесет часа* на обед) се отправя към улица „Гороховая“, където недалеч от пресичането ѝ със „Садовая“ живее Рогожин (200). След разговора си с него Мишкин се скита из града; към *седем часа вечерта* научава, че *същия ден сутринта* Настася Филиповна е заминала за Павловск; прибира се в хотела, където е причакан с нож от Рогожин, но неочакваният

³ Впрочем по стар стил 27 ноември е понеделник (Календар 1867: 13).

⁴ Точно това „или“ ни принуждава по-нататък да допускаме възможността за *двойна* датировка на събитията.

эпилептичен припадък осуетява убийството (230 – 231). Късно вечерта Коля откарва княза при Лебедев, а „на третия ден (т. е. на 13/14 юни – Н. Н.) всички вече бяха в Павловск“ (231).

Мишкин пристига във вилата на Лебедев в Павловск „на третия ден след припадъка“, т. е. на **13/14 юни**, което става „привечер“ (232). През този сравнително кратък период от време се случват много и важни събития. Княз Мишкин веднага е заобиколен от почти всички участници в романия разказ: Коля, Ганя, Варя, Птицин, генерал Иволгин, княз Шч., семейството на Лебедев; пристигат и семейство Епанчини, а по-късно и Евгений Павлович Радомски. Води се разговор за „рицаря беден“; тълкува се Апокалипсисът; декламира се Пушкин... След *осем часа* (249) нахлуват и „нихилистите“: Антип Бурдовски („синът на Павлишчев“), „боксьорът“ Келер, племенникът на Лебедев и Иполит Терентиев (253 – 254). Разправията за „наследството на Павлишчев“ продължава до *десет часа* вечерта (267), истината се разкрива към *единадесет часа* (283), а в *дванадесет часа* компанията на „нихилистите“ напуска (293). Скоро след тях, „разочаровани“ и „обидени“ на княза, си тръгват и семейство Епанчини; в самия край на вечерта в отминаваща каляска се мярка Настася Филиповна (295 – 296). Така завършва *13/14 юни*.

На другия ден – **14/15 юни** – княз Мишкин има няколко кратки посещения: *сутринта* от княз Шч. и Аделаида (297); *след шест часа* „веднага след обета“ е посетен от Гаврила Ардалионович, като срещата продължава „двадесет минути“ (300); *надвечер* (302) при княза идва „със словоизлияния“ и „изповеди“ Келер; после при княза влиза Лебедев (305); а „късно вечерта, когато часът вече *минаваше десет*“ (307), идва и Коля. Случката от предходната нощ и срещите през този ден водят княза до следната нерадостна мисъл:

Той предчувстваше, че ако остане тука *само още няколко дни*, непременно ще затъне безвъзвратно в *този свят* и тъкмо *този свят* ще стане занапред негова *участ* (302).

На другия ден – **15/16 юни** – сутринта Мишкин заминава за Петербург (308), за да уговори Иполит да се премести при него в Павловск (378). Завръща се в Павловск „вече към *пет часа следобед*“. Същият ден Иполит пише своето „Необходимо обяснение“ с цел да го завърши „до утре“, т. е. – до *16/17 юни*, за да го прочете на княза и „двама-трима свидетели“ (378).

На следващия ден (т. е. на **16/17 юни**) става „помиряването“ на Епанчини с княз Мишкин. Лизавета Прокофиевна го посещава в „седем часа след пладнe“ (310) и го отвежда във вилата си. След светските разговори всички отиват да слушат музика на гарата (333), където се разразява скандалът между Настася Филиповна и Евгений Павлович (343 – 344). Късно през нощта („беше не по-малко от *единадесет и половина*“ – 353) князът се разхожда сам из парка, където се среща с Рогожин, и изведнъж си спомня: „*утре* сякаш нарочно ми се *пада* *рожденият ден*. Сега е *почти дванадесет часът*. Да идем да посрещнем тоя ден!“ (358). Дватамата се отправят към вилата на Лебедев, където „тържеството“ вече е започнало. Така завършва 16/17 юни.

Започва **17/18 юни** – *рожденият ден* на княз Мишкин. Тук централни събития са четенето на „Моето необходимо обяснение“ на Иполит и опитът му за самоубийство, което трябва да стане непременно при изгрева на слънцето. Затова Иполит постоянно пита: „Много ли има до съмване?“ (363); „Колко е *часът*? За Бога: *часът*?“ (372); „Колко е *часът*?“ (374). И получава съответните уточняващи отговори: „До разсъмване *няма и два часа* – отбеляза Птицин, като *погледна часовника си*“ (363); „Вие спяхте *седем* или *осем минути* – отвърна Евгений Павлович“ (372). Иполит започва четенето на своето „необходимо обяснение“, където впрочем има една фраза, която можем да отнесем към хронологичния наративен похват, приложен в целия роман:

Тук в моето обяснение **аз отбелязвам всички тези цифри и дати**. На мен ще ми бъде все едно, разбира се, но *сега* (к. а. – Н. Н.) (и може би само **в този момент**) аз искам тези, които ще съдят за постъпката ми, **да могат ясно да видят от каква логическа верига** на изводи е произлязло моето „последно убеждение“ (397).

Когато утрото настъпва и „слънцето изгрява“ (406), Иполит прави безуспешния си опит за самоубийство (410 – 411). Сутринта *на същия ден* (т. е. на 17/18 юни), „вече към *четири часа*“ (413), князът излиза в парка, попада на „зелената скамейка“ и там *точно в седем часа* (428) го намира заспал Аглая (415). Князът се прибира вкъщи „вече към *девет часа*“ (429) и чете писмата на Настася Филиповна до Аглая. Потресен от прочетеното, Мишкин несъзнателно се озовава във вилата на Епанчини, мислейки, че е *девет и половина* вечерта („Беше забравил да си вземе часовника“), но се оказва, че е „дванадесет и половина“ (446). Започнал е вече новият ден – **18/19 юни**, но тук завършва *третата част* на романа.

Четвъртата част започва с думите: „Изминала бе *около седмица* след срещата на двете лица от нашия разказ на зелената скамейка (т. е. от 17/18 юни – Н. Н.)“ (449). Но разказът не продължава от тази седмица нататък (т. е. на 24/25 юни), а се завръща многократно, за да „запълни“ образувалата се хронологична лакуна. Втората глава към четвъртата част начева с разпратата в семейството на генерал Иволгин. Можем да предположим, че това става на 24/25 юни, *но хронологията на по-нататъшните събития опровергава подобно допускане.*

Разбираме, че сутринта на *същия ден*, с който приключва третата част (т. е. на 18/19 юни), генералшата Епанчина заминава за Петербург при Белоконска за съвет какво да прави с княза като „кандидат“ за Аглая. След завръщането си тя настоява за изясняване на „отношенията“ между Мишкин и Аглая. Признанието на княза, че „обича“ Аглая, става *същата вечер* (500 – 503). Но „още на *другия ден (19/20 юни)* – Н. Н.) Аглая пак се спречка с княза и това се повтаряше непрекъснато през *всички следващи дни*“ (506). Колко са всъщност тези „следващи дни“, не се изяснява. Но пък „запълването“ на темпоралната лакуна се осъществява по друга линия.

Става ясно, че *три дена* след „произшествието“ (опита за самоубийство на Иполит) от 17/18 юни Гаврила Ардалионович идва при Иполит (т. е. на **20/21 юни**), за да му предложи да се премести във вилата на Птицин. Иполит се съгласява и ето „*вече пет дена*“ (462) живее там. Това е изразът „изминала бе *около седмица*“ (с който започва четвъртата част) следва да се разбира, че са изминали не *седем*, а точно *осем дена* от срещата на „зелената скамейка“. С други думи, разказът в *четвъртата част* се възобновява *не* на 24/25, а на **25/26 юни**. Още едно сигурно доказателство, че действието продължава именно на тази дата, откриваме в думите на Ганя към генерал Иволгин: „И кой е виновен, че *осми ден вече* сте като побъркан? *Осми ден*, виждате ли, *по дати го зная...*“ (464). Казаното от Гаврила Ардалионович има основание, тъй като „кражбата“ на парите на Лебедев от генерал Иволгин, както се изяснява впоследствие, става точно на рождения ден на княз Мишкин (т. е. на 17/18 юни) (вж. 431 – 442). Извършеното потресе нравствено генерал Иволгин. Той получава удар *осем дена* по-късно – т. е. *сутринта* на **25/26 юни** (вж. 519). На *същия този ден* князът се събужда „към осем и нещо с главоболие, с объркани мисли, със странни впечатления“ (515). Малко *след девет* го посещава Лебедев и му носи писмото на Аглая до Ганя (от предишния разказ ние вече знаем, че в това писмо Аглая уговаря среща с Ганя *утре*, т. е. на **26/27**, „*точно в седем часа* на „зелената скамейка“ – вж. 469). Князът решава сам да предаде писмото, но по

пътя среща Коля, който го отнася на Ганя (519). След „два часа“ князът научава, че генерал Иволгин е получил удар, и прекарва „почти до вечерта“ край леглото на болния (519 – 520). И така цели пет глави (I – V) от началото на *четвъртата част са разказ за това какво се е случило през „тази около една седмица“* до деня на официалната вечер у Епанчини, насрочена за същата дата.

Вечерта на 25/26 юни „към девет часа“ князът влиза в гостната на Епанчини (520). Тук Мишкин за първи път се среща със „затворения кръг“ на висшето общество; разпалено започва да говори за атеизма, социализма, католицизма; за руския Бог и Христос (529 – 533). Изведнъж по непредпазливост събаря и чупи скъпата „китайска ваза“, а малко след това получава епилептичен припадък (540 – 541). „След *четвърт час* – съобщава разказвачът – княз Н., Евгений Павлович и старчето се опитаха да оживят пак вечерта, но *след още половин час* вече всички се разотидоха“ (541). Така завършва тази паметна дата.

На следващия ден – **26/27 юни** – сутринта започва за княза „под влиянието на тягостни предчувствия“ (542). На тази дата се случват следните събития. В *единадесет и половина* за втори път идва изпратен от Епанчини човек, за да се осведоми за здравето на княза след получения припадък; към *дванадесет часа* „за минута само“ при Мишкин идва Лебедев; след него дотичва Коля също „за минута“; към *два часа* „за минута“ е навестен от Епанчини; получава предупреждение от Аглая „непременно *до седем часа* или даже *до девет“* да не излиза от къщи; Иполит го посещава „*точно половин час* след излизането на Епанчини“ и князът разбира от него за срещата на Аглая с Ганя на „зелената скамейка“ и за предстоящата такава между Аглая и Настася Филиповна; в „*седем и четвърт“* Мишкин придружава Аглая до вилата на Настася. С драматичния сблъсък между двете „сърперици“ завършва 26/27 юни.

Следващата глава започва с израза: „Изминаха *две седмици* след събитието (...), тоест вече *в началото на юли* (по-точно **10/11 юли** – Н. Н.)“ (559). И отново разказвачът се заема да „запълни“ образувалата се хронологична „празнина“, но този път се ограничава само с „просто излагане на фактите“. „Известно ни е – продължава разказвачът, – че *един час* след като Аглая Ивановна избяга от Настася Филиповна, а *може би и по-малко от час*, князът беше вече у Епанчини“ (562). Но в дома на Епанчини вече престават да го приемат. Затова „в течение на *тия две седмици* князът прекарваше *цели дни и вечери* заедно с Настася Филиповна“ (562). Научаваме също, че *денят на сватбата* на княз Мишкин с Настася Филиповна „беше насрочен за *началото на юли“*

(561). Но макар че не е съобщено за *коя* именно дата тя е насрочена, времето може да се локализира относително точно по *други* събития.

Например научаваме, че важният разговор на Евгений Павлович с княз Мишкин става „на **шестия или** на **седмия** ден след събитието у Настася Филиповна“ (564), т. е. *пет или шест* дена след 26/27 юни означава, че срещата им е станала *или* на 2/3, *или* на 3/4 юли. Но тъй като Евгений Павлович посещава княза „**тъкмо на другия ден след** заминаването на Епанчини от Павловск“ (564), това означава, че те напускат Павловск на 1/2 юли или на 2/3 юли. Обаче едно друго важно обстоятелство ни помага *още по-точно да локализираме времето*. То е свързано със смъртта на генерал Иволгин, за която се казва, че „старецът умря от втори удар **седем или осем** дни след първия“ (571)⁵. Както вече изяснихме, генерал Иволгин получава първия удар сутринта на 25/26 юни и ако умира около *осем дена* след втория удар, това се пада на 3/4 юли. Като имаме предвид колко присърце Лизавета Прокофиевна взема болестта на стария Иволгин (да не говорим за привързаността ѝ към сина му Коля – вж. 520), в никакъв случай не можем да допуснем, че Епанчини не биха отложили отпътуването си при известието за неговата кончина или пък биха пропуснали да присъстват на погребението. Следователно датата на отпътуването им би трябвало да е *преди* смъртта на генерал Иволгин, т. е. на **1/2 юли**. Тогава срещата на Евгений Павлович с княз Мишкин е по-скоро на **2/3 юли**. Но понеже е казано, че сватбата на Мишкин с Настася Филиповна „бе насрочена да стане *около седмица след* посещенияето на Евгений Павлович“ (570), това означава, че датата на знаменателното събитие би трябвало да е **9/10 юли**. В периода преди самата сватба е и погребението на генерал Иволгин, на което в църквата присъства и князът (517). Предполагаме, че погребението е съобразено с традицията да се извършва три дена след смъртта, така че опелото би следвало да е на **6/7 юли**. На другия ден – **7/8 юли** – при княза идва Келер и потвърждава готовността си да е „шафер“ (572). „*Тъкмо в навечерието* на сватбата“ Иполит предупреждава Мишкин „да се пази от Рогожин“ (575). *Същата вечер* (т. е. на **8/9 юли**) „за последен път преди венчавката“ князът се вижда с Настася (575) и те се разделят в „*единадесет часа вечерта*“, но „не беше ударило още и *полунощ*“ (578),

---

⁵ „...старик умер от второго удара, *дней восемь спустя* после первого“ (485). Следователно на български е по-точно да се преведе: „старикът умря от втори удар *около осем дена* след първия“.

когато отново го викат при разстроената му годеница. Князът „остава цял час при нея“, т. е. вече е настъпил 9/10 юли (578).

Така започва **9/10 юли** – денят на сватбата. Хронологията на събитията е пределно ясна. „Венчавката – съобщава разказвачът – трябва да стане *в осем часа следобед*; Настася Филиповна беше готова *още в седем*. Вече към *шест часа* почнаха малко по малко да се събират тълпи от зяпачи (...); *откъм седем часа* почна да се пълни и черквата. (...) Най-после *в седем и половина* князът се отправи към черквата с карета“ (578, 579). След бягството на Настася с Рогожин Мишкин е заобиколен от любопитна тълпа, която се разотива към „девет и половина“ (582). Князът моли Вера *утре сутринта* (т. е. 10/11 юли) да го събуди „в седем часа“, за първия влак (582).

На **10/11 юли** княз Мишкин заминава за Петербург и „малко след *девет*“ звъни на вратата на Рогожин (583) – съобщават му, че не е вкъщи. Решава да намине „след час“ (584). Междувременно наема стая в същия хотел, където „*преди четири-пет седмици* бе припаднал“ (585). Отново търси безуспешно Рогожин и решава да намине „подир *един-два часа*“ (586). На различни адреси прави опит да открие и Настася (584, 587). „Беше се почти свечерило“, когато князът влиза в хотелската си стая, но скоро отново излиза от хотела, където го среща Рогожин и го повежда към дома си. Когато двамата влизат в стаята с мъртвата Настася, е „вече към *десет часа вечерта*“ (590). Става ясно, че убийството на Настася Филиповна от Рогожин е станало на **10/11 юли** „*заранта, нямаше още четири*“ (595). На *другия ден*, т. е. на **11/12 юли**, „около единадесет часа“ полицията влиза в квартирата на Рогожин (597). Така приключва основният разказ.

Иполит умира „приблизително *две седмици* след смъртта на Настася Филиповна“ (598), т. е. около **24/25 юли**. Рогожин пък изкарва „*два месеца* с възпаление на мозъка“ (значи август, септември), а като оздравява – следствие и съд (597). Той е осъден на *петнадесет години* каторга в Сибир (598).

Виждаме колко детайлно и внимателно Достоевски изгражда темпоралната картина на своя разказ. Следователно е повече от очевидно, че писателят изключително много е държал да отбелязва точната хронология. Въпросът е защо темпоралността е толкова важна за него? Едва ли причината е само в това, че „този фантастичен, но действително „във висш смисъл“ най-реален свят се вгражда в рамките на обичайния живот, който трябва да го „догонва“. Затова се налага тази необичайна точност при изчисляването на времето, без която би се получила някаква чудовищна фантазмагория“ (Волошин 1933: 172).

Ние предполагаме, че по-скоро е обратното – не събитията пришпорват времето, а сякаш времето (хроносът) подчинява със своята неумолима власт и кара героите да действат, а събитията да се случват. За писателя и за неговите герои времето е някаква сляпа сила „сама по себе си“, която се разпорежда с живота на човека. Отбелязването от автора на всички тези секунди, половин или цели минути, половин или цели часове, седмици, месеци и години буквално насища всяка страница от повествованието на творбата. Лингвостатистическите данни сочат, че ако вземем предвид само адвербиалните, съществителните и прилагателните *маркери за време*, в текста на „Идиот“ (който е с обем от 626 страници⁶) присъстват цели 4233 броя хронотопоса, т. е. темпоралността практически бележи (повече или по-малко равномерно⁷) *цялото* пространство на текста.

Забележка (лингвостатистически доказателства): В „Идиот“ откриваме 677 употреби на наречието за време *теперь*; присъствието на наречието за време *когда* (вкл. и *когда-то*, *когда-нибуде* и *когда-либо*) във времевата картина на романа е отбелязано 466 пъти; срещаме 228 случая на употреба на наречието *тогда*; темпоралното наречие *сейчас* – 292, което определено **ориентира времевата картина на романа „Идиот“ към „сегашното“** като темпорална **доминанта**; а наречието за време *поминутно* – употребено 29 пъти – **затвърждава „сегашния“ профил на неговата времева картина**. Дневните и нощните времеви маркери за „Идиот“ са следните – „**дневни**“: *утром* – 34, *поутру* – 5, *днем* – 1, *полудни* – 6, т. е. маркерите за **дневната темпоралност са общо 46**. За „**нощната**“ са: *вечером* – 42, *по вечерам* – 5, *ввечеру* – 1, *ночью* – 20, *по ночам* – 9, т. е. **общо 77**. Виждаме, че тук маркерите за **тъмната част от денонощието са вече с 31 пункта повече от светлата**. С други думи, този текст на Достоевски проявява **определен афинитет към нощната стилистика**.

---

⁶ В случая използваме изданието на романа, което е с оригиналната ортография и максимално се доближава по обем до първоначалното издание: Достоевский, Ф. М. *Идиотъ*. Романъ въ четырехъ частяхъ. München – Москва: Im Werden Verlag, 2007. <http://imwerden.de/pdf/dostoevsky_idiot.pdf> (19.05.2012).

⁷ Защото в разказа на „Идиот“ съществуват и темпорални „възли“, които могат да наситят с множество времеви маркери дори текста, който е с обема на една синтагма, например „**След един-два часа** ще се разотидат; аз ще ви отнема **двадесетина минути**, най-много – **половин час...**“ (361); „**днес в осем и половина, само преди половин час...** не, **преди три четвърти час вече** (516) и мн. др.

Да видим какво е съотношението на времевите акценти по темпорални направления: **вчера** (*вчера̀*) – като маркер за т. нар. „близко минало“; **днес** (*сегодня, нынче, ныне*) – като маркер за т. нар. „близко настояще“, и **утре** (*завтра*) – като маркер за т. нар. „близко бъдеще“. В „Идиот“ за *вчера̀* имаме 84 употреби, за *сегодня* – 136 (вкл. един път *нынче*), и за *завтра* – 71.

Извод: Тук очевидно наречието **сегодня** има значим приоритет както над *вчера̀*, така и над *завтра*, т. е. времевата картина на „Идиот“ е изцяло доминирана от „днешното“, което по-горе се потвърди и от почти двойно по-високата фреквентност на „сегашното“, т. е. на непосредствено протичащото време – **сейчас**, както и от повторителността на този времеви момент, изразен чрез **по-минутно** – следователно **акцентът на наратива в този текст е поставен върху настоящето.**

От гледна точка на темпоралните **съществителни** времевата картина на „Идиот“ е следната:

Парадигма на голямото време: *эра* – 0, *эпоха* – 1, *тысячелетие* (тысячелѣтіе) – 2, *век, столетие* (вѣкъ, столѣтіе) – 43, *год* (годъ – „година“ + 15 бр. *полгода* – „половин година“) – 104, *лет, -а*, (лѣтъ, -а – „години“ за *възраст*) – 143. **Общо: 293 маркера.**

Парадигма на средното време: *месяц* (мѣсяць – „месец“) – 93, *неделя* (недѣля – „седмица“) – 91, *сутки* („денонощие“) – 8, *день* („ден“) – 306. **Общо: 498 маркера.**

Парадигма на малкото време: *час* („час“ + производни: *полчаса, часа полтора* и пр.) – 254, *минута* („минута“ + 3 бр. *полминуты* – „половин минута“) – 320, *секунда* („секунда“ + 1 *полсекунды*) – 38, *миг, мгновение* (мигъ, мгновеніе – „миг“, „мигновение“, „момент“) – 95. **Общо: 707 маркера.**

Данните позволяват да се направи следният извод: **Героите от художествения свят на „Идиот“ се намират изцяло във властта на „малкия хронос“, на все по-сгъстената, задъхана темпоралност. Този извод е от съществено значение и би подпомогнал един бъдещ съдържателен анализ, който да изясни причините за създаването на именно такава, а не на някаква друга времева картина.**

Времева картина на текста от гледна точка на темпоралните прилагателни

За конкретен отрязък от време:

Маркери за голямото време: *тысячелетний* (тысячелѣтній – „хилядолетен“) – 0; *вековой, столетний* (вѣковой, столѣтній) – 0, *средневековый* (средневѣковой – „средновековен“) – 2, *вековечый* (вѣковѣчный – „вековечен“) – 1; *ежегодный* („ежегоден“) – 0, *годовой* („годишен“) – 0. **Общо: 3.**

Маркери за средното време: *ежемесячный* (ежемѣсячній – „ежемесечен“) – 0; *месячный* („месечен“) – 1; *еженедельный* (еженедѣлний – „ежеседмичен“) – 1; *недельный* (недѣлний – „седмичен“) – 0; *трехнедельный* (трехнедѣлний – „триседмичен“) – 1, *суточный* („денонощен“) – 0; *ежедневный, всedневный, каждодневный* („всекидневен“) – 6; *полдневный* („полудневен“, „пладненски“) – 0. **Общо: 9.**

Маркери за малкото време: *часовой, ежечасный, почасовой* („часовников“, „ежечасен“, „чàсов“) – 0; *минутный, ежеминутный, поминутный, ежеминутный, сиюминутный* („минутен“, „ежемину-тен“, „постоянен“) – 0; *-минутный* („-минутен“) – 0; *мгновенный* („мигновен“, „моментален“) – 0. **Общо: 0.**

Извод: И в този текст на последно място е „голямото“ време, а водещи са „средното“ и „малкото“ време.

Темпорални прилагателни, отнасящи се за определен сезон: *весенний* (весенній – „пролетен“) – 0; *летний* (лѣтній – „летен“) – 7; *осенний* (осенній – „есенен“) – 0; *зимний* (зимній – „зимен“) – 1.

Извод: Текстът е изцяло доминиран от летния и зимния сезон.

Темпорални прилагателни, отнасящи се към конкретен месец: *январьский* (январьскій – „януарски“) – 0; *февральский* (февральскій – „февруарски“) – 0; *мартовский* (мартовскій – „мартенски“) – 1; *апрельский* (апрельскій – „априлски“) – 0; *майский* (майскій – „майски“) – 0; *июнский* (июнскій – „юнски“) – 0; *июльский* (июльскій – „юлски“) – 0; *августовский* (августовскій – „августовски“) – 0; *сентябрьский* (сентябрьскій – „септемврийски“) – 0; *октябрьский* (октябрьскій – „октомврийски“) – 0; *ноябрьский* (ноябрьскій – „ноемврийски“) – 1; *декабрьский* (декабрьскій – „декемврийски“) – 0.

Извод: Темпоралният акцент на прилагателното е поставен върху „мартенски“ и „февруарски“, което не противоречи на вече установеното от адвербиалните и съществителните имена правило (вж. погоре).

Темпорални прилагателни, отнасящи се за времеви отрязък от денонощието: *утренний* (утренній – „сутрешен“) – 2; *дневной* („дневен“) – 1; *вечерний* (вечерній) – 3; *полуночный* („полунощен“) – 0; *ночной* („нощен“) – 1.

Извод: Макар и с минимална разлика (4:3), маркерите за „нощно“ време превалират над „дневните“, което е в съгласие с увърдената вече тенденция.

Както виждаме, действително художественят свят на Достоевски е тотално подчинен от властта на физическия *Хронос*. Неговите герои са хипнотизирани от неумолимия ход на времето; почти синкопната бързина, с която един *момент* се сменя с друг, дори се засил-

ва чувствително във всеки следващ текст на автора⁸. Сякаш битието на безсъдържателното съществуване задъхано се доближава до апокалиптичния си край.

ЛИТЕРАТУРА

- Волошин 1933:** Волошин, Г. Пространство и време у Достоевского. [Voloshin, G. Prostranstvo i vremja u Dostoevskogo.] // *Slavia*. 1933. Rocn. XII. Ses. 1 – 2, 162 – 172.
- Захаров URL:** Захаров, В. Н. *Эмблема романа: Россия и Христос*. [Zaharov, V. N. Emblema romana: Rossija i Hristos.] <https://rosvos.net/christian-culture/lit_prav/duh_poisk/dostoevsky/5/> (21.10.2019)
- Календар 1867:** *Ямбургскій Календарь на 1867 годъ*. [Yamburgskij Kalendar' na 1867 god.] Нарва: Типографій Пахмана, 1867, 3 – 14. <<https://www.twirpx.com/file/2473806/>> (19.10.2019)
- Нейчев 2001:** Нейчев, Н. Ф. М. *Достоевски – Тайнствената поетика*. [Neuchev, N. F. M. Dostoevski – Taunstvenata poetika.] Пловдив: Макрос, 2001 (текстът е написан през 1997 г.).
- Сараскина 1990:** Сараскина, Л. И. „Бесы“: роман-предупреждение. [Saraskina, L. I. „Besy“: roman-preduprezhdenie.] Москва: Советский писатель, 1990.
- Соболев 1991:** Архиепископ Серафим (Соболев). *За Новия и Стария стил*. [Archiepiskop Serafim (Sobolev). Za Noviya i Stariya stil.] София, 1991.

---

⁸ Ако проследим честотната употреба дори само на емблематичната за творческия стил на Достоевски дума „вдруг“ (*изведнъж*), се оказва, че фреквентността на тази адвербиална лексема за време нараства експоненциално във всяка следваща негова творба. Например: в „Престъпление и наказание“ лексемата *вдруг* се среща 579 пъти; в „Идиот“ – 633 пъти; в „Юноша“ вече срещаме *вдруг* 678 пъти; а в романа „Братя Карамазови“ наречието *вдруг* се употребява цели 1170 пъти (!).